

Akseptert manusversjon (AAM/postprint)

Hanssen, J. K.

Publisert i: Fokus på familien

DOI: 10.18261/issn.0807-7487-2021-01-03

Publisert på nett: 24. mars 2021

Sitering:

Hanssen, J. K. (2021). Emosjonelle prosesser knyttet til samlivsbrudd i skeive familier.

Fokus på familien, 49(1), 25-41. doi: 10.18261/issn.0807-7487-2021-01-03

Dette er en akseptert manusversjon av en artikkel publisert av Universitetsforlaget i

Fokus på familien 24/03/2021, tilgjengelig på nett:

<https://doi.org/10.18261/issn.0807-7487-2021-01-03>

Emosjonelle prosesser knyttet til samlivsbrudd i skeive familier.

- Ungdom og unge voksnes oppveksterfaringer.

Sammendrag

Artikkelen handler om hvordan 11 ungdommer og unge voksne forteller om sine erfaringer fra samlivsbrudd mellom biologiske foreldre. Årsaken til bruddet blir begrunnet i deres mødres seksuelle orientering som lesbisk. I artikkelen diskuteres det hvordan virkningene av emosjoner som sorg, sinne og glede knyttet til samlivsbruddet framstår konstituerende både for den enkeltes personlighet og for fellesskapet. Diskusjonen er inspirert av Sara Ahmeds ideer om at emosjoner ikke eksisterer «i» det enkelte subjekt eller «i» fellesskapet, men hvordan virkningen av disse skaper subjekter og det kollektive. Ungdommene og de unge voksne forteller at betydningen av emosjonelle reaksjoner og handlinger knyttet til samlivsbruddet framstår som mer utfordrende å håndtere enn det å få vite om morens seksuelle orientering

Nøkkelord: ungdom, emosjoner, samlivsbrudd, skeive familier, biologiske foreldre.

Emotional processes in relation to divorce in queer families.

- Adolescents and young adults' childhood experiences.

Summary

The article discusses 11 adolescents and young adults' experiences from their biological parents' divorce. The reason for the divorce is justified by their mother's sexual orientation as a lesbian. The article discusses how the effects of emotions such as grief, anger and joy associated with the divorce act constitutively for both the individual's personality and the community. The discussion is inspired by Sara Ahmed's ideas on how emotions neither exist "in" the individual nor "in" the community, but how emotional effects creates subjects and the collective. The adolescents and the young adults tell that the impact of emotional reactions and actions related to the parents' divorce is more challenging to deal with than knowing about their mother's sexual orientation.

Keywords: youth, emotions, divorce, queer families, biological parents.

Emosjonelle prosesser knyttet til samlivsbrudd i skeive familier. (GRAD 1)

- Ungdom og unge voksnes oppveksterfaringer. (GRAD 2)

Innledning. (GRAD 2)

Samlivsbrudd og hvilke mulige konsekvenser dette gir for barn og unge, har vært gjenstand for flere studier (se bl.a. Amato, 2000, 2001; Størksen et al., 2007; Rød et al., 2008; Landsford 2010). De fleste studiene har konkludert med at samlivsbrudd er krevende både for barn og voksne, men variasjonen i hvordan dette oppleves og erfares er stor. I all hovedsak omhandler studiene brudd mellom biologiske foreldre i kjernefamilier. Denne artikkelen diskuterer også brudd mellom biologiske foreldre, men siden forklaringen for samlivsbruddet er mors seksuelle orientering som lesbisk, skjer bruddet i det som beskrives som skeive familier eller regnbuefamilier. Det er meg bekjent få studier som omhandler samlivsbrudd mellom biologiske foreldre hvor mors seksuelle orientering som lesbisk blir beskrevet som årsak.¹

Med utgangspunkt i ovenstående, vil artikkelen adressere følgende spørsmål; hvilke erfaringer har ungdom og unge voksne som har opplevd samlivsbrudd med bakgrunn i mors orientering som lesbisk?

Teoretisk bakteppe. (GRAD 2)

Det finnes en rekke studier hvor barn og unge med likekjønnede foreldre sammenliknes med barn og unge med ulikekjønnede foreldre. Sammenlikningene handler om hvorvidt en oppvekst med likekjønnede foreldre kan ha ført til problemer så som svakere skoleresultater, mindre sosial deltakelse og mangelfull integrering, psykiske problemer, uklar kjønnsidentitet og seksuell «forvirring», sett i forhold til barn og unge som har vokst opp med ulikekjønnede foreldre (se bl.a. Flaks, Fischer, Masterpasqua & Joseph, 1995; Stacey & Biblarz, 2001; van Gelderen et al., 2012). På generelt grunnlag viser langt de fleste av disse studiene at barn med likekjønnede foreldre verken har dårligere helse, svakere skoleresultater, blir mer stigmatisert eller er dårligere integrert enn barn med ulikekjønnede foreldre (se. bl.a. Bozett, 1987; Patterson, 1994; Flaks, Fischer, Masterpasqua & Joseph, 1995; Tasker & Golombok,

---

¹ K. Lewis' studie fra 1980, den svenske offentlige utredningen fra 2001 (SOU 2001) og Tasker & Golombok's studier fra 1995 og 1997, er studier som omhandler spørsmål eller diskusjoner om barn og unges egne erfaringer fra samlivsbrudd mellom foreldre og mødrenes «komme-ut»- prosess som lesbisk.

1995,1997; Zetterquist Nelson, 2001; Stacey & Biblarz, 2001; Anderssen, Amlie og Ytterøy, 2002; Gates, 2008; Goldberg, 2010; Hanssen, 2007, 2012). Studier viser også at kulturens og samfunnets heteronormative syn på familie og foreldreskap har hatt betydning for hvordan barn og unge velger ulike strategier og forhandlinger i møtet med heteronormen. Enkelte velger å holde foreldrenes seksuelle orientering skjult for omgivelsene, mens andre er mer offensive og åpne i forhold til sin familiesituasjon (se f.eks. Zetterquist Nelson, 2001; van Dam, 2004; Perlesz et al., 2006; Hanssen, 2007, 2012).

Et gjennomgående trekk ved disse studiene er at de tar utgangspunkt i *voksnes* rapporteringer; rapporteringer fra foreldre, lærere, psykologer etc., og de er gjerne supplert med psykometriske testinger om hvordan barn og unge med likekjønnede foreldre har det sammenliknet med barn og unge med ulikekjønnede foreldre (se f.eks. Wainright et al., 2004; Patterson, 2005). Svært lite kunnskap har framkommet som resultat av at barna eller de unge *selv* har deltatt som informanter, og hvor deres egne erfaringer og stemmer har dannet grunnlaget for kunnskapsutvikling.² I denne artikkelen er det deres perspektiv som løftes fram og diskuteres.

En av de få studiene som spesifikt omhandler barns og unges opplevelser av samlivsbrudd mellom biologiske foreldre sett i relasjon til at mor «kom ut» som lesbisk, er den svenske offentlige utredningen «Barn i homoseksuelle familjer» fra 2001 (SOU, 2001). I delrapporten «Döttrar, söner och homoseksuelle föräldrar» (SOU, 2001), diskuterer Zetterquist Nelson blant annet erfaringene til 31 tenåringer og unge voksne om hvordan det har vært å vokse opp med likekjønnede foreldre. 26 av de 31 har levd sammen med begge foreldrene og deretter opplevd samlivsbrudd og at den ene av foreldrene «kom ut» som homoseksuell. Flertallet av de 26 deltakerne opplevde at det var moren som «kom ut» som lesbisk. Nok et trekk ved deres fortellinger var at de opplevde samlivsbruddet mellom foreldrene som verre å forsonse seg med, enn morens seksuelle orientering som lesbisk. Zetterquist Nelson hevder at «föräldrarnas skilsmässa framställs som det stora problemet, som ungdomarna och de unga vuxna visserligen kan acceptera men ändå känna sorg och besvikelse över» (2001: 113-114). Tilsvarende resultater finnes i en engelsk studie fra 1980. Her beskrev deltakerne samlivsbruddet mellom de biologiske foreldrene som vanskeligere og mer traumatisk enn mødrenes seksuelle orientering som lesbiske (Lewis, 1980).

---

² Unntak her er for eksempel Tasker & Golombok (1995, 1997), Zetterquist Nelson (2001) og Hanssen (2007, 2012, 2015).

Videre i Zetterquist Nelsons (2001) studie refererte halvparten av deltakerne til mødrenes seksuelle orientering som noe naturlig og selvsagt, og at dette ikke var et konfliktpunkt i hverdagen. Den resterende halvparten fant mødrenes seksuelle orientering utfordrende og vanskelig, særlig i forhold til venner og jevnaldrende. Disse hadde imidlertid en god relasjon til mødrene, og mødrenes seksuelle orientering eller at de bodde sammen med en kvinne, var uproblematisk å forholde seg til «internt» i familien. At det var åpent «internt», men lukket «eksternt», argumenterer Zetterquist Nelson var en konsekvens av sosiale, psykologiske og kulturelle forventninger som for enkelte ungdommer preger ungdomstiden. At mors seksuelle orientering har liten betydning og at en positiv og god relasjon mellom mor-barn overskygger dette, støttes også av andre studier (se bl.a. Tasker & Patterson, 2007; Wainright and Patterson, 2008; Hanssen, 2007, 2012).

Forskning som omhandler barn og unges erfaringer fra foreldres samlivsbrudd viser at samlivsbrudd på ulike måter preger barn og unge. Enkelte studier viser hvordan barn og unge opplever dårligere psykisk helse og endringer i atferd (se f.eks. Moxnes, 2001; Størksen et al., 2007; Landsford, 2009; Ängare-Lindberg and Wadsby, 2009; Ängare-Lindberg, 2010; Zeratsion et al., 2013). Andre viser til at kortsiktige, negative reaksjoner slik som angst, sinne, sjokk og vantrø er reaksjoner som forsvinner eller minskes etter en periode (Amato, 2001; Hetherington & Kelly, 2002; Landsford, 2009). Landsford (2009) viser til at foreldrekonflikter etter samlivsbruddet er den faktoren som betyr mest for barn og unges velbefinnende etter samlivsbruddet. Likevel hevder Landsford at hva som tilsynelatende kan forklares som negativt for barna og de unge etter samlivsbrudd ofte er «kontekstuelle forhold som skjer forut for og i forbindelse med selve skilsmissen» (2009:149, min oversettelse). Kvaran (2008) hevder at det ikke er selve samlivsbruddet, men barnas og de unges familiehistorier og foreldresamarbeidet som best forklarer barnas håndteringsevne og sårbarhet etter bruddet. Imidlertid påpeker han at et konfliktfylt foreldresamarbeid etter samlivsbruddet øker barnas og de unges bekymringer, lojalitetskonflikter og utrygghet.

I de ovenstående studiene synes emosjoner knyttet til samlivsbrudd å være sentrale analytiske omdreiningspunkt. Emosjonelle reaksjoner er også svært relevant i denne studien. I neste avsnitt vil jeg dvele litt ved emosjoner både som fenomen og som et hensiktsmessig teoretisk perspektiv for å studere ungdommers og unge voksnes retrospektive refleksjoner over foreldrenes samlivsbrudd, hvor mors seksuelle orientering forklares som årsak.

Emosjoner i bevegelse- (GRAD 3)

Et relativt dominerende perspektiv på emosjoner er forankret i oppfatningen om at emosjoner eksisterer «i» oss og er en del av oss. Emosjoner er med andre noe hver enkelt av oss «har», eller med Strongman's ord: «Above all, emotion is centered internally, in subjective feelings» (2003:3). Innenfor en psykodynamisk teoritradisjon er emosjoner et integrert aspekt ved personlighetsutviklingen. Imidlertid kommer ikke følelsene alltid til uttrykk og bevissthet, eller de omdannes i forhold til underliggende motiver. Teoretikere innenfor denne tradisjonen setter søkelys på hvilken betydning undertrykkelse av emosjoner kan ha for dannelsen av personligheten (se f.eks. Freud, 1916; Tomkins, 1963; Tomkins & McCarter, 1964). Parkinson (1995) hevder at emosjoner er intensjonelle i den grad at de er «'about' something: they involve a direction or orientation towards an object» (1995:8). Logikken er at vi som personer har følelser som beveger seg mot objekter som for eksempel andre personer, ting, hendelser og situasjoner. At emosjoner så å si skapes i en «innenfra-ut»- prosess og i kontakt med andre objekter.

En annen oppfatning er å forstå emosjoner som sosiale og kulturelle praksiser, skapt fra en «utenfra-inn»- prosess (se f.eks. Collins, 1990; Katz, 1999; Little, 1999; Williams, 2001). Her fokuseres altså på at følelser ikke kun er subjektive, men i like stor grad sosiale praksiser i kulturen og fellesskapet. Dette betyr at emosjoner ikke framstår som uttrykk for indre, subjektive følelser som eksisterer «i» oss, men at følelser oppstår og eksisterer mellom oss og binder oss sammen som kollektiv. En slik oppfatning handler om at emosjoner i første rekke er noe som kommer utenfra og medvirker til subjektdannelse.

Sara Ahmed (2004) hevder det er utilstrekkelig å beskrive følelser fra et enten «innenfra-ut»- eller «utenfra-inn»-perspektiv, og at emosjoner verken eksisterer «i» den enkeltes personlighet eller «i» det kollektive. Det er imidlertid gjennom emosjoner, eller hvordan vi responderer overfor hverandre, at et «jeg» og et «vi» formes og at grenser mellom «jeg'et» og «vi'et» skapes. Ahmed hevder dermed at emosjoner er avgjørende for konstitueringen av det psykiske og det sosiale som objekter. Denne «objektivering» handler ifølge Ahmed om at det er *virkingen* av emosjoner som skaper disse grensene og bidrar til at det psykiske og det sosiale framstår som objekter. Emosjoner har med andre ord ikke en spesifikk substans i seg selv, men *virkningene* av dem skaper grenser mellom «jeg'et» og «vi'et». Virkningene av – altså hva emosjoner *gjør* – bidrar derfor til å tydeliggjøre et skille mellom det psykiske og det sosiale samtidig som det virker konstituerende for begge.

Ifølge Ahmed (2004) beveger emosjoner seg og skaper en nærhet eller en avstand mellom oss. Det som rører oss, det som gjør at vi føler noe, er også det som knytter oss sammen eller skaper avstand (Ahmed, 2004). Slik jeg oppfatter Ahmed vil dette innebære at emosjoner kan endres, økes eller nedtones og bidra til at virkningen av dem vil kunne variere både i forhold til den enkeltes personlighet og i forhold til fellesskapet.

Metodisk tilnærming. (GRAD 2)

Artikkelen baserer seg på data fra 11 deltakere i en større, kvalitativ studie med tittel «Regnbuefamiliers døtre og sønner». Studien består av kvalitative intervjuer, forskerinitierte selvbiografier og utvalgte politiske dokumenter om partnerskap, regnbuefamilier og barn og unges beste i forhold til familie og foreldreskap. Deltakerne er 25 danske og norske personer mellom 15-45 år som har vokst opp i svært ulike familiekonstellasjoner. De 11 deltakerne i denne artikkelen har alle erfaring fra samlivsbrudd mellom biologisk mor og far, med bakgrunn i at mor «kom ut» som lesbisk. Sju av dem er kvinner og fem er menn, og på intervjuetidspunktet var de mellom 16 og 31 år. Deltakerne ble invitert til enten å bli intervjuet eller å skrive en selvbiografi, hvorav ni ønsket intervju og to ønsket å skrive. Analysen har derfor bakgrunn i ni intervjuer og to forskerinitierte selvbiografier (Hanssen, 2019).

Deltakerne ble bedt enten å snakke om eller å skrive om de samme tre hovedtemaene. Disse var; a) min familie før og nå, b) stigmatisering/ problemer, c) hvordan er livet mitt/ «hvem er jeg». Til intervjuene hadde jeg laget en intervjuguide med åpne spørsmål formulert i form av stikkord til hvert tema, mens de som ønsket å skrive kun fikk de tre temaene oppgitt.

Da jeg plana datainnsamlingen ønsket jeg å anvende både intervjuer og selvbiografier som datakilder. Tanken var at skriftlige selvbiografier kanskje ville gi «rikere» beretninger enn intervjuer; det vil si at de i større grad enn intervjuer ville romme beskrivelser av deltakernes praksiser, erfaringer, relasjoner og hverdagsliv, men ikke minst «dypere» refleksjoner over disse forholdene. På dette punktet tok jeg feil. Selvbiografiene ga verken mer utfyllende informasjon eller «rikere» eller «dypere» beretninger og refleksjoner enn intervjuene. I stedet ga de deltakerne mulighet til å fokusere på det *de selv* fant mest betydningsfullt, og framsto som et nyttig og interessant supplement til intervjuene.

Til tross for at jeg hadde lagt visse føringer for hva deltakerne skulle skrive om, var de under selve skriveprosessen overlatt til seg selv. De måtte selv bestemme seg for hva som var

viktig, hva de ville betone – eller nedtone. Resultatet var at fortellingene ble relativt ulike, både i innhold og form. Mens én redegjorde for og reflekterte over sin oppvekst nærmest i kronologisk orden, kunne en annen vektlegge og skrive nesten kun om egen seksuell orientering. Mens én var opptatt av å fokusere på forhold som akseptering og verdsetting, skrev en annen om hvilke hverdagslige praksiser og erfaringer som hadde betydd mest for henne i oppveksten. Erfaringer fra samlivsbruddet mellom foreldrene viste seg å være et av forholdene deltakerne i tillegg fokuserte særskilt på.

I intervjuene opplevde jeg alle deltakerne som åpenhjertige og meddelsomme, og flere ganger ble jeg både overrasket og ydmyk over hva de fortalte til tross for at vi ikke kjente hverandre.³ Deltakerne framsto som svært interesserte i å dele sine historier med meg, og jeg tok også aktiv del i hva som ble sagt og svarte på deres eventuelle spørsmål. Det kunne være spørsmål om meg som person eller om min familiesituasjon. Mitt primære anliggende var å skape et samtaleklime hvor deltakerne ble gitt rom til å fortelle om det han/hun fant viktig i relasjon til spørsmål om familie, foreldreskap og oppveksterfaringer. Det var viktig at jeg ikke kun «tappet» deltakerne for informasjon på en nærmest «mekanisk» måte, eller det Wengraf (2001) kaller; «Rushing through the questions rather than working with the answers» (2001:198).

Analysen. (GRAD 3)

Jeg merket allerede under intervjuene, og videre under transkriberingen og lesningen av selvbiografiene, at det var visse temaer deltakerne vektla sterkere enn andre. Dette medvirket til at jeg valgte tematisk analyse som metode; en metode som i korte trekk legger vekt på å identifisere, beskrive og analysere mønstre eller tema i et datamateriale. I tillegg til å ha fokus på mer generelle mønstre på tvers av deltakernes beretninger, var jeg også opptatt av å holde fast ved den enkelte deltaker sin historie, sine praksiser og unike erfaringer. Dette var en utfordrende og til dels vanskelig balansegang, noe som også reflekteres av metodologisk teori. Terre Blanche og Durrheim (1999) antyder denne balansegangen når de hevder at fortolkende forskning alltid innebærer å bevege seg mellom det generelle og det spesielle, mens Clandinin og Connelly (2000) på sin side hevder at man som forsker må bestemme seg for enten det ene eller det andre.

---

³ I ettertid har jeg tenkt på at kanskje er det en sammenheng her; at det å *ikke* kjenne den du snakker med gjør det enklere å fortelle om sitt liv enn om det var motsatt.

Jeg fortsatte analysen ved å lese inngående gjennom alle intervjuene og selvbiografiene. Samtidig forsøkte jeg «å løfte blikket» ved å trekke ut essensene i fortellingene, både sett i lys av mitt forskningsfokus/min problemstilling, og ved å registrere nye/andre temaer som dukket opp i materialet. Parallelt med at jeg leste, noterte jeg ned forhold deltakerne fortalte om som jeg mente kunne være av betydning for analysen. I utgangspunktet hadde jeg som nevnt avgrenset intervjuguiden til tre hovedtemaer: a) min familie før og nå, b) stigmatisering/ problemer, c) hvordan er livet mitt/ «hvem er jeg», men da jeg begynte analysen registrerte jeg raskt at intervjuene omhandlet flere forhold enn disse. Notatene organiserte jeg derfor under åtte temaområder jeg oppfattet som de vesentligste i deltakernes historier. Disse handlet om hvordan de snakket om og reflekterte over;

- familiekonstellasjoner/familiestrukturer
- familiebegrepet
- familien som ressurs/fordeler ved oppveksten
- emosjoner/relasjonelle forhold
- samlivsbrudd/skilsmisser
- betydningen av seksuell orientering
- åpenhet/taushet i forhold til familiekonstellasjonen
- stigmatisering/mobbing

Temaområdene ga en første oversikt over hva materialet i hovedsak handlet om. Samtidig var det åpenbart at mange av dem overlappet og at de på ulike måter hang sammen. En videre operasjonalisering var derfor nødvendig. Operasjonaliseringen førte til ytterligere reorganisering og sammenfatning, og medvirket til at følgende tre hovedmønstre avtegnet seg:

- familie/foreldreskap; forholdet til familie/forelder (både biologisk og ikke-biologisk)
- holdningen til/oppfattelsen av foreldrenes seksuelle orientering
- egenverd og selvoppfatning

Disse tre hovedmønstrene dannet dermed grunnlaget for de analytiske diskusjonene i den større studien. Imidlertid er denne artikkelens tema avgrenset til å omhandle erfaringer fra samlivsbrudd mellom biologiske foreldre med bakgrunn i morens seksuelle orientering som lesbisk, og hvilken virkning sorg, sinne og glede hadde for deltakerne.

Et sentralt poeng er at jeg verken under intervjuet eller til den forskerinitierte selvbiografiske teksten hadde et eksplisitt søkelys på foreldrenes samlivsbrudd. Imidlertid fulgte jeg opp tematikken når deltakerne tok dette opp i intervjuene, men det var først under analysen jeg registrerte oppmerksomheten deltakerne faktisk hadde viet samlivsbruddet. Dette medvirket til ønsket om å studere og analysere deres erfaringer, samt hvilken betydning virkningen av emosjoner som sorg, sinne og glede knyttet til samlivsbruddet hadde både for deltakerne og omgivelsene.

De empiriske beretningene om samlivsbrudd og mors seksuelle orientering. (GRAD 2)

Ungdommene og de unge voksnes beretninger er retrospektive; det er erindringer om tidligere hendelser de forteller om og reflekterer over. Gullestad (1996:15) sier følgende om menneskers fortellinger over levd liv: «Det er en viss avstand mellom selvet som skriver og selvet som var, mellom skrivingens nåtid og fortiden det berettes om». Retrospektive beretninger handler om samspillet mellom nåtid, fortid og det å kontekstualisere eller plassere seg som menneske i lys av dette.

Beretninger om sinne, sorg og glede. (GRAD 3)

Arne var ni år da samlivsbruddet skjedde. Han forteller at «rebellen» i han kom fram da han fikk vite om bruddet, og at han tenkte «nå skal jeg vise dem». Han mente han måtte få utløp for aggresjonen sin, fordi han ikke bare kunne gå hjem og rope og skrike til foreldrene at de ikke måtte skilles: «Det var nok bare en direkte aggresjon som man måtte ha ut – nettopp på grunn av skilsmissen», sier han. Tine som var 11 år da foreldrene skilte seg, sier hun ikke helt klarte å tro på at samlivsbruddet var endelig og at foreldrene nok kom til å finne tilbake til hverandre igjen. Da det så etter noen måneder gikk opp for henne at dette ikke skjedde, gikk hun ut og «gjorde en masse kriminelle ting. Ikke sånn alvorlig kriminalitet, men mer sånn som å male statuer i byen og drikke meg full og sånne ting», forteller hun.

Stein var seks år da foreldrene ble skilt og forteller dette om sine erfaringer etter foreldrenes samlivsbrudd:

Min søster og jeg pendlet en time med båt annenhver uke, og det var nesten som å oppleve skilsmissen på nytt igjen hver uke, på en måte. Jeg gråt når jeg reiste fra far og jeg gråt når jeg reiste fra mor, i mange år.

Andrea, som var 11 år da foreldrene gikk fra hverandre, forteller følgende om samlivsbruddet:

Da mine foreldre ble skilt følte jeg meg sviktet. Jeg likte ikke mors kjæreste, og da hun flyttet inn så følte jeg meg sviktet fordi det var jeg som måtte flytte ut. Jeg sa ikke til mor at jeg flyttet på grunn av den nye kjæresten, jeg sa til henne at årsaken til at jeg flyttet til far var fordi min søster også flyttet inn hos mor og kjæresten. Jeg ville ikke at mor skulle bli lei seg for at den egentlige årsaken til at jeg flyttet var kjæresten hennes. Men barndommen min altså, den var.....

Da Ove var åtte år, skilte foreldrene seg og han ble boende sammen med far og en eldre bror, før han og broren etter et par år flyttet permanent til mor. Ove var overhodet ikke forberedt på bruddet mellom foreldrene, men han kunne huske at det var mye kringling i en periode og at moren så plutselig ble borte;

Hun forsvant jo på dagen....eh..plutselig så var hun borte, jeg visste ikke – jeg kom jo fra skolen – da var mamma flyttet, husker jeg. Så...det var sånn det egentlig skjedde at vi måtte bo hos pappa.

Ove forteller om en periode med mye usikkerhet, men at foreldrene etter noen år «ble gode venner igjen». Seks av de 11 ungdommene og unge voksne forteller om kompliserte samlivsbrudd mellom biologisk far og mor, hvor de erindrer at konfliktnivået mellom foreldrene til tider var svært høyt. For tre av disse var også advokater inne i bildet. Et gjennomgående trekk ved deres fortellinger er imidlertid at forholdet mellom de biologiske foreldrene har forbedret seg med årene og at de selv opplever nå å ha et godt forhold til de begge. Mona var fem år da samlivsbruddet skjedde, og hun forteller det sånn;

Det var veldig mye kringling fram og tilbake med advokater og hele pakka, men så roet alt seg ned og da det hadde gått en to-tre år så tok foreldrene mine kontakt med hverandre igjen, og nå er alt ok.

Syv av de 11 ungdommene og unge voksne har i tillegg til samlivsbruddet mellom biologiske foreldre, opplevd mange (flere enn to) samlivsbrudd både mellom mor og hennes partnere og mellom far og hans partnere. Anne, som var fire år da foreldrene ble skilt, framhever dette som spesielt utfordrende i tillegg til samlivsbruddet mellom moren og faren. Hun forteller:

Jeg tror det ville ha vært en fordel med litt færre brudd i foreldreforholdene. En ting var mamma og pappa og bruddet der, men både mamma og pappa har hatt flere forhold etterpå som vi ungene liksom har vært involvert i og fikk være med på bruddene av og.... Altså mange brudd er ganske slitsomt.

Stein forteller også om flere relasjonsbrudd på grunn av foreldrenes mange partnere; «Både mor og far hadde mange partnere etterpå, og det var ikke like greit hele tiden».

Mens altså seks av de 11 ungdommene og unge voksne på ulike måter opplevde samlivsbruddene som utfordrende, fortalte de resterende fem om et lavt konfliktnivå og et godt samarbeid mellom de biologiske foreldrene. Livet som skilsmissebarn var «rimelig lykkelig», som Helene uttrykker det. Hun var seks år da foreldrene ble skilt og forteller at hun følte seg privilegert som skilsmissebarn når hun fikk høre fra venner hvordan de opplevde samlivsbrudd mellom foreldre. Hennes foreldre samarbeidet godt og ville gjøre «hva som helst» for henne og søsteren. Hun forteller at de fortsatt feirer høytider sammen til tross for at begge foreldrene har etablert seg med nye partnere.

At foreldre samarbeider godt etter samlivsbruddet framhever de unge som viktig. Anne sier hun ikke erindrer bruddet som særlig dramatisk, og at foreldrene alltid i etterkant samarbeidet godt og «ikke kastet skitt på hverandre». Karin, som var sju år da foreldrene ble skilt, forteller om gode og glade emosjoner da foreldrene skilte lag:

Muligens høres det litt merkelig ut, men da min far flyttet kan jeg huske at jeg hadde en glad og god følelse i meg. Min lillesøster og jeg sto og vinket farvel til ham da han kjørte av sted med flyttelasset. Noen madrasser blafret i vinden, og det syntes vi var morsomt.

Beretninger om mødrenes seksuelle orientering som lesbisk. (GRAD 3)

Samtlige av de 11 ungdommene og unge voksne opplevde at samlivsbruddet mellom foreldrene hadde sammenheng med mødrenes seksuelle orientering som lesbisk. Arne var ni år og Karin sju da foreldrene ble skilt, men begge forteller de på daværende tidspunkt ikke forsto eller var opptatt av at samlivsbruddet hadde sammenheng med at mødrene var lesbiske. For Arne overskygget selve samlivsbruddet morens seksuelle orientering:

Foreldrene mine ble jo skilt på grunn av min mors seksualitet, men den ligger på en måte under selve skilsmissen. Jeg trodde ikke skilsmisse skulle skje, og så kom kvelden da de kom inn på rommet og så kom bomben. Informasjonen om mors seksualitet kom etterpå, mens selve bomben den kom jo på toppen.

Knut, som var fire år da foreldrene ble skilt, uttrykker følgende: «Jeg husker lite før samlivsbruddet, men mors seksualitet var ikke noe problem». Andrea var 11 år da foreldrene gikk fra hverandre. Hun gir et relativt tydelig svar på hva hun mener om morens seksuelle orientering;

Jeg har ingenting imot at mor er lesbisk – overhode ikke. Jeg vil si det sånn; jeg er fullstendig likegyldig med hvem og hvordan hun har sex, hvis jeg kan si det på den måten. Hun er fortsatt min mor.

Av de 11 deltakerne er det kun Astrid som var 14 år da mor og far skilte seg, som uttrykker at det «kom som et svært stort sjokk» for henne at moren var lesbisk. Hun sier det sånn;

Jeg visste jo ikke hva det var. Jeg tror det hadde vært lettere hvis jeg hadde vært tre år og ikke forstått noe. Da hadde jeg bare vokst opp sånn og ikke tenkt særlig mer over det. Men som 14-åring var det ikke helt enkelt.

Diskusjon. (GRAD 2)

Ifølge Ahmed (2004) skaper virkningen av emosjoner grenser mellom et «indre» og et «ytre», mellom det individuelle og det kollektive. Likevel skapes både «jeg'et» og «vi'et» gjennom et felles; gjennom kontakter og relasjoner som oppstår mellom det individuelle og det kollektive.

I ovenstående beretninger registrerer man hvordan den enkelte ungdom og unge voksnes sorg, sinne og glede manifesterer seg gjennom ulike kroppslige uttrykk og fysiske handlinger i fellesskapet. Fellesskapets reaksjoner vil da både være et uttrykk for hvilke dominerende diskurser for eksempel knyttet til moral som gjelder, samtidig som virkningen av de nevnte emosjonene vil kunne utfordre og medvirke til å endre disse diskursene. Hvilken virkning fellesskapets reaksjon vil kunne ha for den enkelte ungdom og unge voksnes personlighet, vil kunne variere alt etter den enkeltes totale livssituasjon. For å diskutere dette ytterligere, vil jeg i det følgende bruke eksempler fra de empiriske beretningene.

For eksempel kan Steins gråt forstås som uttrykk for sorg og tristhet, en reaksjon som i all hovedsak er anerkjent. Imidlertid kan gråt også virke normbrytende, særlig hvis kollektivets forestilling om at «gutter gråter ikke», dominerer. Tidligere studier av kjønn viser blant annet at tradisjonelt assosieres kvinner med maktesløse følelser som frykt og tristhet, mens menn assosieres med kraftfulle emosjoner som sinne og stolthet (se bl.a. Brody, 1999; Shields et al., 2006; Simon, 2014; Hess, 2015). For å analysere og forstå Steins handling må den derfor også kontekstualiseres. Hans gråt framstår som en reaksjon på foreldrenes samlivsbrudd og det å måtte forlate henholdsvis mor og far. Kollektivets reaksjoner på og holdninger til gutters gråt innenfor denne konteksten, vil kunne virke konstituerende på Steins personlighet og eventuelt også på hans senere emosjonelle uttrykk. Ifølge Ahmed (2004) vil det da være virkningen av kollektivets reaksjoner som vil kunne virke konstituerende for hans personlighet.

Arne og Tines sinne og aggresjon kan forstås noe annerledes. Virkningen av deres emosjoner uttrykkes ved handlinger som framstår som normbrytende i fellesskapet. Disse vil kunne bidra til at grensene mellom Arne og Tine og fellesskapet blir tydeligere; med andre ord at de tydeliggjør et «vi» og «de andre». Sinnet og aggresjonens uttrykk må imidlertid kontekstualiseres; her er det to barn som reagerer på foreldrenes samlivsbrudd og deres handlinger må ses i sammenheng med dette. Virkningen av fellesskapets reaksjoner vil imidlertid både kunne virke konstituerende for Arne og Tines personlighet, samt kunne bidra til å øke eller minske avstanden og relasjonen mellom dem og fellesskapet.

Mens gleden Karin opplevde kan virke konstituerende for hennes personlighet, kan emosjonen virke både normstøttende og normutfordrende for fellesskapet. Glede som emosjon er generelt en anerkjent og positiv følelse, men igjen handler det om kontekst. Glede ved samlivsbrudd er i fellesskapet lite italesatt, noe som indikerer at den framstår som en

emosjon hvor virkningen kanskje har, eller har hatt, større betydning og framstått mer konstituerende for den enkelte enn for fellesskapet. At Karin nettopp forteller om glede og gode følelser ved foreldrenes samlivsbrudd, vil derfor både kunne utfordre og bevege kollektive oppfatninger knyttet til dette.

Konfliktfylte samarbeidsrelasjoner mellom foreldrene trekkes fram som et vanskelig anliggende for seks av ungdommene og de unge voksne. Studier viser også at et høyt konfliktnivå mellom foreldre etter samlivsbrudd viser seg å være et av de vesentligste forhold som gir negative implikasjoner for eksempel når det gjelder barnas psykiske helse og velbefinnende ellers (Grych & Fincham, 2000; Dunn, 2002; Størksen et al., 2007; Kvaran, 2008; Rød et al., 2008; Landsford, 2009). I empirien uttrykkes det ikke eksplisitt hvilke emosjoner ungdommene og de unge voksne opplever ved konfliktfylte samarbeidsforhold. For de seks dette gjaldt indikerer imidlertid deres utsagn at konfliktene medvirket til utrygghet, uro, sorg og sinne. For de resterende fem hvor bruddet ikke framsto som konfliktfylt ble det omtalt som; «jeg var et lykkelig skilsmissebarn» og «bruddet var greit». Sett i relasjon til ovenstående diskusjoner, er det grunn til å anta at emosjonenes virkning både vil kunne virke positivt og negativt inn med tanke på den enkeltes personlighet og på fellesskapet.

Emosjoner er i bevegelse. Dette registreres blant annet ved at de seks ungdommene og unge voksne som opplevde samlivsbruddet som konfliktfylt, uttrykker at relasjonene mellom foreldrene og mellom dem og foreldrene, har endret seg til det bedre. Følelser som sorg og sinne har med stor sannsynlighet blitt erstattet med positive emosjoner som har medvirket til en re-konstituering av relasjonene mellom den enkelte ungdom og unge voksne og deres foreldre. Disse emosjonelle bevegelsene, eller endringene, finner støtte i tidligere studier hvor følelser som sjokk, sinne og vantro ved foreldrenes samlivsbrudd, minskes over tid (se bl.a. Hetherington & Kelly, 2002; Landsford, 2009). Dette indikerer hvordan emosjoner forhandles mellom den enkelte og det kollektive.

Ungdommenes og de unge voksnes beretninger om mødrenes seksuelle orientering kan i svært liten grad knyttes an til emosjoner som sorg, sinne eller glede. Dette indikerer at for de langt fleste ungdommene og de unge voksne hadde mødrenes seksuelle orientering som lesbisk mindre betydning for dem enn hva samlivsbruddet mellom de biologiske foreldrene hadde. Dette funnet støttes også av tidligere studier (se bl.a. Lewis, 1980; Zetterquist Nelson, 2001; Hanssen, 2012)

Avslutning. (GRAD 2)

Emosjoners virkning og hva emosjoner som sinne, sorg og glede gjør i forbindelse med samlivsbrudd i skeive familier, er det sentrale fokus for artikkelen. I artikkelen forteller ungdommene og de unge voksne at mødrenes seksuelle orientering var selve årsaken til bruddet mellom de biologiske foreldrene. I deres retrospektive beretninger overskygget imidlertid virkningen av sinnet, sorgen og gleden ved samlivsbruddet den betydning mødrenes seksuelle orientering hadde for dem. Foreldrenes samlivsbrudd ble med andre ord en større og mer vidtrekkende hendelse for ungdommen og de unge voksne enn mødrenes seksuelle orientering. Det betyr imidlertid ikke at mødrenes seksuelle orientering var helt uvesentlig eller uproblematisk for ungdommene og de unge voksne, særlig når det gjaldt deres hverdagsliv utenfor familiesfæren (se bl.a. Zetterquist Nelson, 2001; Tasker & Patterson, 2007; Hanssen, 2012). Studien indikerer at opplevelsen av samlivsbrudd i skeive familier ikke skiller seg særlig fra hvordan barn og unge ellers rapporterer å oppleve samlivsbrudd (se bl.a. Moxnes, 2001; Størksen et al., 2007; Kvaran, 2008; Rød et al., 2008; Landsford, 2009).

Studien indikerer videre hvordan virkningene av sinne, sorg og glede som følge av samlivsbrudd framstår som konstituerende både for et «jeg» og et «vi». Det er forståelsen for at emosjoner verken eksisterer «i» den enkelte eller «i» felleskapet, men hvilken betydning virkningene av dem - hva de *gjør* med «jeg'et» og «vi'et» - som er det sentrale omdreiningspunktet for diskusjonene. Denne forståelsen er etter min mening helt sentral i møtet med barn og unge som opplever eller har opplevd samlivsbrudd, uavhengig av hvilken familiekonstellasjon de har vokst opp i.

Litteratur (GRAD 2)

- Ahmed, S. (2004). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Amato, P.R. (2000) The Consequences of Divorce for Adults and Children. *Journal of Divorce & Remarriage*, 62(4), 1269-1287. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2000.01269.x>
- Amato, P.R. (2001). Children of divorce in the 1990s: An update of the Amato and Keith (1991) meta-analysis. *Journal of Family Psychology*, 15(3), 355-370. <http://dx.doi.org/10.1037/0893-3200.15.3.355>
- Anderssen, N., Amlie, C. & Ytterøy, E.A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents: A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43(4), 335-351. <https://doi.org/10.1111/1467-9450.00302>
- Ängarne-Lindberg, & T. Wadsby, M. (2009). [Fifteen years after parental divorce: mental health and experienced life-events](https://doi.org/10.1080/08039480802098386). *Nordic Journal of Psychiatry*, 63(1), 32-43. <https://doi.org/10.1080/08039480802098386>

- Ängare-Lindberg, T. (2010). *Grown-up children of divorce: Experiences and Health*. PhD-avhandling. Linköping: Institutionen för klinisk och experimentell medicin, Barn- och ungdomspsykiatri. Linköpings universitet, Hälsovetenskap.
- Bozett, F. W. (1987). *Children of Gay Fathers*. I F. W. Bozett (ed.) *Gay and Lesbian Parents*. New York: Praeger Publishers.
- Brody, L. (1999). *Gender, Emotion, and the Family*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Clandinin, D.J. & Connelly, F. M. (2000). Writing, a method of inquiry. I N.K. Denzin & Y.S. Lincoln (eds.), *Handbook of qualitative research*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Dunn, J. (2002). The Adjustment of Children in Stepfamilies: Lessons from Community Studies. *Child and Adolescent Mental Health*, 7(4), 154-161.
<https://doi.org/10.1111/1475-3588.00028>
- Flaks, D., Fischer, I. Masterpasqua F. & Joseph, G. (1995). Lesbians Choosing Motherhood: A Comparative Study of Lesbian and Heterosexual Parents and Their Children. *Developmental Psychology*, 31(1), 105-114.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.31.1.105>
- Freud, S. (1916). *A general introduction to psychoanalysis*. New York: Liveright.
- Gates, G. (2008). Diversity among same-sex couples and their children. I S. Coontz (ed.), *American families: A multicultural reader*, 334-399. New York, NY: Routledge.
- Goldberg, A.E. (2010). *Lesbian and gay parents and their children: research on the family life cycle*. Washington, DC: American Psychological Association Books.
- Grync, J.H. & Fincham, F.D. (2000). *Interparental conflict and child development*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511527838>
- Gullestad, M. (1996). *Hverdagsfilosofier*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hanssen, J.K. (2007). Homoseksuelle foreldre - (u)vanlige familier? Ungdom, unge og voksnes oppveksterfaringer fra familier med homoseksuelle foreldre. *Dansk Sociologi*, 18(3), 9-24. <https://doi.org/10.22439/dansoc.v18i3.2259>
- Hanssen, J.K. (2012). «My Rainbow Family»- Discomfort and the Heteronormative Logics. *Young*, 20(3), 237-256. <https://doi.org/10.1177/110330881202000302>
- Hanssen, J.K. (2015). The donor figuration: A progenitor, father or friend? How young people in planned lesbian families negotiate with their donor. *Sexualities*, 18(3), 276-296.
<https://doi.org/10.1177/1363460714532936>
- Hanssen, J.K. (2019). The researcher-initiated autobiography's work as an actant in producing knowledge about the social. *Qualitative Research*, 19(3), 311-322.
<https://doi.org/10.1177/2F1468794118760748>
- Hess, U. (2015). Introduction: Gender and emotion. *Emotion Review*, 7(1), 4.
- Hetherington, E.M. & Kelly, J. (2002). *For better or worse*. New York: Norton.
- Katz, J. (1999). *How Emotion Work*. Chicago: University of Chicago Press.
- Kvaran, I. (2008). *Skilsmisse sett med barns øyne – barns sårbarhet og håndtering*. PhD-avhandling. Trondheim: Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, NTNU.
- Landsford, J.E. (2009). Parental Divorce and Children's Adjustment. *Perspectives on Psychological Science*, 4(2), 140-152.
<https://doi.org/10.1111/j.1745-6924.2009.01114.x>
- Lewis, K. (1980). Children of Lesbians, Their Point of View. *Social Work*, 25(3), 198-203.
<https://doi.org/10.1093/sw/25.3.198>
- Little, G. (1999). *The Public Emotions: From Mourning to Hope*. Sydney: Australian Broadcasting Corporation Books.

- Moxnes, K. (2001). Skilsmisens virkning på barna – slik foreldrene ser det. I K. Moxnes, I. Kvaran, H. Kaul & I. Levin, *Skilsmisens mange ansikter*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.
- Parkinson, B (1995). *Ideas and Realities of Emotion*. London: Routledge.
- Patterson, C.J. (1994). Children of the Lesbian Baby Boom: Behavioral Adjustment, Self-Concepts and Sex Role Identity. I B.Green & G.M.Herek (eds.), *Lesbian and Gay Psychology: Theory, research and Clinical Applications*. Thousand Oaks, CA: Sage.
<https://doi.org/10.4135/9781483326757.n9>
- Patterson, C.J. (2005). Lesbian and gay parents and their children: Summary of research findings. I *Lesbian and gay parenting: A resource for psychologists* (2nd ed.). Washington DC: American Psychological Association.
- Perlesz, A., Brown, R., McNair, R., Lindsay, J., Pitts, M. & de Vaus, D. (2006). Lesbian family disclosure: Authenticity and safety within private and public domains. *Lesbian and Gay Psychology Review*, 7(1), 54-65.
- Rosenberg, T. (2007). Queerfeminisme/Introduktion. I D. M. Søndergaard (ed.) *Feministiske tænkere*. København: Hans Reitzels forlag.
- Rød, P.A, Ekeland, T.-J. & Thuen, F. (2008). Barns erfaringer med konfliktfylte samlivsbrudd: Problemforståelse og følelsesmessige reaksjoner. *Tidsskrift for Norsk Psykologforening*, 45(5), 555-562.
- Terre Blanche, M. & Durrheim, K. (1999). *Research in practice, applied methods for the social sciences*. Cape Town: UCT Press.
- Shields, S.A, Garner, D.N., Di Leone, B. and Hadley, A.M. (2006). Gender and emotion. I J.E. Stets, and J.H. Turner (eds.). *Handbook of the Sociology of Emotions*. Boston: Springer.
- Simon, R.V. (2014). Sociological scholarship on gender differences in emotion and emotional well-being in the United States: A snapshot of the field. *Emotion Review* 6(3), 196-201.
<https://doi.org/10.1177%2F1754073914522865>
- SOU (2001). *Barn i homosexuella familjer*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.
- Stacey, J. & Biblarz, T. J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66 (2), 159 – 183.
<https://doi.org/10.2307/2657413>
- Strongman, K.T. (2003). *The Psychology of Emotions: From Everyday Life to Theory*. West Sussex: Wiley and Sons.
- Størksen, I., Røysamb, E., Gjessing, H.K, Moum, T. & Tambs, K. (2007). Marriages and psychological distress among adult offspring of divorce: A Norwegian study. *Scandinavian Journal of Psychology*, 48 (6), 467-476.
<https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2007.00601.x>
- Tasker, F. & Golombok, S. (1995). Adults raised as children in lesbian families. *American Journal of Orthopsychiatry*, 65(2), 203 – 215. <https://doi.org/10.1037/h0079615>
- Tasker, F. & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family*. New York: The Guilford Press.
- Tasker, F. & Patterson, C.J. (2007). Research on Gay and Lesbian parenting: Retrospect and Prospect. *Journal of GLBT Family Studies*, 3(2/3), 9-34.
https://doi.org/10.1300/J461v03n02_02
- Tomkins, S.S. (1963). *Affect, Imagery, Consciousness: The Negative Affects*. New York: Springer.
- Tomkins, S.S. & McCarter, R. (1964). What and where are the primary affects? Some evidence for a theory. *Perceptual and Motor Skills*, 18 (1), 119-158.
- van Dam, M.A.A. (2004). Mothers in two types of lesbian families: stigma experiences, supports, and burdens. *Journal of Family Nursing*, 10(4), 450-484.

- <https://doi.org/10.1177/1074840704270120>
- van Gelderen, L., Bos, H.M.W., Gartrell, N., Hermanns, J. & Perrin, E.C. (2012). Quality of Life of Adolescents Raised from Birth by Lesbian Mothers: The US National Longitudinal Family Study. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(1), 17-23.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1097/DBP.0b013e31823b62af>
- Wainright, J.L., Russell, S.T., Patterson, C.J. (2004). Psychosocial adjustment, school outcomes, and romantic relationships of adolescents with same-sex parents. *Child Development*, 75(6), 1886-1898. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.2004.00823.x>
- Wainright, J.L. and Patterson, C.J. (2008). Peer Relations among Adolescents with Female Same-Sex Parents. *Developmental Psychology*, 44(1), 117-126.
<https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0012-1649.44.1.117>
- Warner, M. (1991). Introduction: Fear of a Queer Planet. *Social Text*, 29, 3-17.
<http://www.jstor.org/stable/466295>
- Wengraf, T. (2001). *Qualitative Research Interviewing*. London/Thousand Oaks/New Delhi: SAGE Publications.
- Williams, S.J. (2001). *Emotion and Social Theory: corporal reflections on the (Ir)Rational*. London: Sage.
- Wright, J. M. (2001). Aside from one little, tiny detail, we are so incredibly normal: Perspectives of children in lesbian stepfamilies. I M. Bernstein & R. Reimann (eds.): *Queer families, queer politics*. New York: Guilford Press.
- Zeratsion, H., Dalsklev, M., Bjertness, E., Lien, L., Haavet, O.R., Halvorsen, J.A., Bjertness, C.B. & Claussen, B. (2013). Parental divorce in late adolescence does not seem to increase mental health problems: a population study from Norway. *BMC Public Health*, 13:413.
<https://doi.org/10.1186/1471-2458-13-413>
- Zetterquist Nelson, K. (2001). Döttrar, söner och homosexuella föräldrar – en studie av homosexualitet och familjeliv sett ut barns och föräldrars perspektiv. I *SOU 2001-10; Barn i homosexuella familjer*. Stockholm: Statens Offentliga Utredningar.